

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

5

SEPTEMBER – OCTOBER 2021

ALMATY, NAS RK

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Могила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жакен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Лязгат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДИБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылм тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махматович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Лязгат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2021

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhappar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Aymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altai Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. **16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Момынова Б.

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Алматы, Қазақстан.
E-mail: momynova_b@mail.ru

«ҚАЗАҚ» (1913-1918) ГАЗЕТІНДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ СӨЗДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Аннотация. Мақалада экономика, экономика мен қоғамдық-саяси салада кездесетін дублеттердің көбінің пайда болуы мен қолданысқа енуін ХХ ғасыр басындағы «Қазақ» газеті мәтіндерінен, сол тұстағы зиялылардың жазбаларынан табуға болатыны нақты мысалдармен көрсетілді. Бірақ ХХ ғасыр басында жарық көрген «Қазақ» газетінде макроэкономика, микроэкономика, экономикалық теорияға байланысты пайда болған экономикалық таңдау, баламалы шығын, экономикалық таңдау ынтасы (мотивация), шекті шығындар, өзгермелі шығындар, нормативті экономика, позитивті экономика сияқты терминдер жоқ. Тіпті әр елдің белгілі тұлғалары туралы жазған танымдық мақалаларында да Ә. Бөкейханов экономикалық теория терминдерін қолданбайды. Бірақ кейбір экономикалық мәні бар сөздер, терминдер мен экономикалық кірме сөздер қоғамдық-саяси тақырыпқа жазылған мәтіндерде, хабарларда, хабарлама жолдарда кездеседі. Сондықтан қоғамдық-саяси сөздердің кейбірінде экономикалық та мән болатыны байқалады. Сонымен қатар «Қазақ» газетіндегі араб-парсы сөздерінің қазіргі қазақ тіліндегі лексикалық, фонетикалық дублеттердің, жарыспалы қолданыстардың негізінде жатуы алғышарттарының бірі ретінде осы газетті санауға болатынын көрсетеді. Ал ХХ ғасыр басындағы кірме сөздердің, экономикалық және қоғамдық-саяси терминдердің басым бөлігінің жазылуы қазіргі қазақ тіліндегі жазылуынан бөлек болды. Сондықтан жазудағы айырмашылықтарды анық байқау үшін келтірілген мысалдарда сол кездегі экономикалық және қоғамдық-саяси сөздердің жазу ерекшелігі ішінара сақталды, осылайша сол кезең мен бүгінгі қолданыстағы тілдік фактілерді салыстыруға мүмкіндік жасалды.

Түйін сөздер: экономикалық төл және кірме сөздер, экономикалық терминдер мен тіркестер, экономикалық атаулық тіркестер, публицистикалық стиль, әліпби, емле, газет тілі, қоғамдық-саяси сөздер, тарихи мұра, кірме сөздер, төл сөздер, әдеби тіл, дублеттер, лексикалық дублеттер, фонетикалық дублеттер, әдеби норма.

Кіріспе. Экономикалық сөздер мен терминдердің қалыптасуын түсіндіру сала мамандары үшін де, тілшілер үшін де маңызды. Экономикалық мәтіндерде ұшырасатын экономика, нарық, сауда, салық, сатып алу, несие, ақша, табыс, пайда сияқты бұрыннан келе жатқан сөздер мен бүгінгі таңдағы маркетинг, менеджмент, блокчейн, электрондық ипотека, бағалы қағаздар, лизинг, факторинг, форфейтинг т.б. сөздерінің шығу тегі де, қалыптасуы да әртүрлі. Бұл жағдай басқа сала сөздеріне де қатысты. Қай сала сөздері болмасын олардың қазақ тіліне сіңуі, қазақша нұсқасының пайда болуы, сәтті баламасының таңдалуы сияқты процестерден өтеді. Мәселе **классикалық саяси экономия**, маржинализм теориясы, кейнсиандық теория сынды экономикалық теорияның проблемаларынан бөлек, яғни күнделікті өмірде қолданылатын шаруашылыққа, экономикалық сөздерге байланысты. Сөздің лексика-грамматикалық, мағыналық, фонетикалық өзгеріске ұшырауы сынды әрбір тілдік қадам тілші ғалымдар назарында болады. Айталық, біраз уақыт өткенмен, көтерген мәселелері сол кезде ғана емес, бүгінгі күні де өзекті болып отырған белгілі ғалым М. Балақаевтың «Баспасөздің тіл мәдениеті туралы» деген мақаласы 1968 жылы «Тіл мәдениеті және баспасөз» [1] деген ғылыми жинақта жарияланған. Осы мақалада тіл тазалығына, ой дәлдігіне көңіл бөлудің маңызы туралы айта отырып, «Әдеби тілдің жауы – анархия» деп шегелеген ғалым біраз күрделі мәселелерді талқыға ұсынады. Соның бірі мынадай пікір-ұсыныс: «Әдеби тілдің қалыптасқан синонимдік қатарлары тұрғанда, ескірген сөздермен әуестенушілер

көбейді, диалектизм, профессионализм, дублет сөздерді қалай болса солай қолдану баяғысындай. Тілде бардың бәрі алтын деген сөз тілдік анархияға есік ашық деген болады. Соңғы кезде кейбір авторлар айтылмыш, ләкин, һәм, мартаба, бағзы біреу, хақында, рауаяты, қауышқан, тәржима сияқты жазуларды сән көретін болды. Ондайлар, рас, Октябрь алдындағы әдеби тілде, көбінесе зиялылар, діни әдебиеттер тілінде жиі қолданылатын. Олардың халықтық қасиеті болмағандықтан, кейін қалып қойды да, олардың халықтық нұсқалары әдеби нормаға айналып кетті. Алайда 50-60 жыл өткеннен кейін оларды қайта тірілтетіндей не қажет болғанын білу қиын. Соңғы кезде бұрынғы тұрқы өзгеріліп, әдеби тілде әбден қалыптасып кеткен араб-иран сөздерін бұрынғыларша айту, ескі жазу да етек алып барады. Мысалы, ғұмыр, уағда, хақиқат, кітап, мағлұм, гүна, мехнат, ғазап, ғимарат. Осылардың қалыптасқан әдеби нормасы бар: өмір, уәде, ақиқат, кітап, мәлім, күна, бейнет, азап, имарат, тағысын тағылар. Қазіргі әдеби тіліміз үшін жоғарғылар керек болса, ғыбрат, ғұзыр, һатта, пұл, рәуіш, шәһар, үшбулармен қатар, біздің көз алдымызда бұрынғы тұрқын өзгертіп қазақ тілінің дыбыс заңы бойынша жымдасып кеткен мәлім, өмір сияқты екі мыңдай сөз тұрады. Біз оларды өзгертуге қарсымыз» [1, 7-б.]. Экономика мен саясат тілдің өміршеңдігін айқындаудағы ықпалы күшті, маңызды салалар. Шаруашылық пен экономикалық терминдер, негізінен, алғашында төл сөздерден тұрады. Себебі кез келген ұлттың географиялық аймағына қарай айналысатын шаруасының түрі, экономикасы болады. Қазақ халқының да экономикалық қатынастарды жүргізуіне қарай экономикалық сөздердің қалыптасқаны байқалады. «Қазақ» газетінде (1913 ж.) миллионшық (миллионер), жәрдемшіл, жәрдем, банкі (Государственни банк), пайда (жұрт пайдасы), пұлдау, базары көтерілу, қазына, пособие, задатка сияқты төл сөздер де, кірмелер де бар. Ал экономика саласы метатілінің қазақша қалыптасуын білгісі келетіндер үшін қызықты мәліметтер тарихи жазбалардан, мерзімді басылымдардан жиналады.

Материалдар және әдістеме. Қазіргі экономикалық, қоғамдық терминдердің және қазақ тіл білімінің дамуын байқататын жайттарды, дублеттердің пайда болуы себептерін анықтау және сөздердің қолданысын жүйелеу мақсатында аталған салаларға қатысты сөздердің бүгінгі қолданысын негіздеу үшін жинақтау, пайымдау, болжам жасау, мағыналық өзгерістерді түсіндіру, яғни интерпретациялау, лингвистикалық тұрғыдан талдау жасау, әдістерін қолдану арқылы зерттеу жүргізілді.

Талқылау және нәтижелер. Қазақстанда латыннегізді жаңа әліпбиге көшу туралы шешімнің саяси, ғылыми және әдістемелік тұрғыдан негізді болуы тілдегі экономикаға, қоғам мен саясатқа қатысты сөздердің бұрыннан болған дағдылы жазылуы мен қолданысын білу, емле үлгілерінің қалыптасуын көрсету оңтайлы болады. Сондықтан тілдік фактілерге, дәлелдемелерге, емле жүйеленуінің тарихи сипатына көңіл бөлінді. Ал экономикаға, күнделікті тұрмыстық жағдайда ауыс-түйістер, сауда-саттық жасауға орай туындаған, түрлі іс-әрекеттерге байланысты экономикалық сөздер мен кейіннен терминдік мән иеленген экономикалық атаулар және саяси сөздер сынды тілдік фактілер нақты жазба мұралардан өзгеріссіз алынды, сол тұстағы жазу ерекшелігі мен оқылуы бүгінгі қазақ тіліндегі айтылуы, жазылумен салыстырылды. Бір ғана атаулық тіркестердің пайда болуы мен жасалу жолдары жазба мұралардағы жай-күйі, мағыналық өзгерістері мен ауысулары белгілі бір деңгейінде ұғынықты, соған қарамастан ең мәнді фонетикалық, лексикалық, грамматикалық белгілері нақтыланды. Сонымен бірге экономикалық, қоғамы түсініктердің мағынасына терең үңілу білім алушылар үшін білім сапасының көтерілуіне қол жеткізеді, олардың танымдық белсенділігі артады. Мәселеге осылай қарау ғылымдар тоғысы тұрғысынан да, практикалық тұрғыдан да маңызды. Бірақ мақалада экономикалық таңдау, баламалы шығын, экономикалық таңдау ынтасы (мотивация), шекті шығындар, өзгермелі шығындар, нормативті экономика, позитивті экономика т.б. ғылыми терминдерге қатысты мәліметтер болмайды. Сондай-ақ «Жалпы экономикалық теория. Оқулық» [2], Экономикалық теория негіздері: оқулық [3], Экономикс. Принципы, проблемы и политика: учебник [4], Использование научных трудов видных казахских мыслителей при изучении экономической теории. Учебное пособие [5], экономическая теория. Введение в экономическую теорию. Микроэкономика. Макроэкономика: учеб. пособие [6] т.с.с. еңбектердегі терминдердің қолданыстарын, аударма еңбектердегі баламаларды ХХ ғасыр басындағы экономикалық оқулықтар тілімен салыстыру – болашақта орындалатын кешенді, іргелі еңбектер арқылы жүзеге асады деп ойлаймыз.

Жоғарыда айтылғандай, «ескіше» жазудың «сән болып» қайта-қайта бой көрсетуі себебін ілгеріден, «Қазақ» газетінен, яғни ХХ ғасыр басынан, ал тереңдей түсу үшін тіпті одан әрідегі кезеңнен де іздестіруге болады. Ғалым М. Балақаев келтірген ғыбрат, ғұзыр, пұл, рәуіш, шәһар сөздері түрлі фонетикалық өзгерістермен бүгінгі таңда тілдегі өмірін жалғастыруда, мысалы: ғұзыр – құзыр, пұл - бұл, рәуіш-рәуіш, шаһар, ғимарат т.б. сөздері өміршеңдік танытып отыр. Кейбір сөздердің екі түрлі

жазылуы олардың мағыналық айырмашылықтарын тудыруға себеп болғаны сезіледі. Мысалы, уәде, уағда сөздерінің екі түрде айтылуы да, жазылуы да қолданыста жүр. Әрқайсысының контексті олардың мәнін ашып отырады. Ал мысалға келтірілген сөздердің кейбірі екі түрлі мағына иеленіп кетті. Мысалы, дублеттердің бір түрі фонетикалық дублет болып, о баста бір мағынаны білдірген үкімет – үкімет – өкімет ұштағанынан үкімет қалды да, қолданыла келе ол сөз өкіметтен басқа мағынаны білдіруге көшті, ал үкімет - үкімет сөзінің үкімет варианты әдебиленді. Ал шәр – шәһар - шаһар дублеттерінің ішінен шаһар сөзі жиі қолданылады, бірақ әдеби норма ретінде қала сөзі орныққан. Осындай дублеттер қалыптасуының белгілі бір алғышарттары болады, көбінесе алғышарт ретінде жазба мұралар жүреді, сондай жазба мұралардың бірі – өзіндік тарихы бар, мәні зор басылым «Қазақ» газеті. 1913-1918 жж. жарық көрген «Қазақ» газеті төте жазусыналған алғашқы әрі жалпыхалықтық басылым болды. Өйткені бұл газет ДУГ, ТУГ басылымдары сияқты аударма газет емес еді әрі алғашқы жылдары таралымы жақсы болды. Шығарушылары да, бас шығарушысы да қазақ тарихы мен мәдениетінде ерекше орны бар тұлғалар. Газеттің Бас шығарушысы болып бес жыл бойы есімі жазылған А. Байтұрсынұлы тек соңғы нөмірлеріне ғана қол қоймаған. Оның да өзіндік себептері болды. Газет Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы, жиі-жиі бас мақала жазған Ә. Бөкейханов т.б. тікелей атсалысуымен жарық көрді. А. Байтұрсынұлы қазақ әліпбиінің реформаторы, усул жадид бағытындағы төте жазуды қазақ өміріне әкелген тұлға [7]. Ал төте жазудың қиындығы да, жақсылығы да байқалған алғашқы кезең – осы газет жарық көрген уақытқа тиесілі.

«Қазақ» газеті – ХХ ғасыр басындағы, онда да 1913-1918 жж. қазақ жазуының сипатын көрсететін тарихи мұра, оның ерекшеліктерге бай куәсі. Сондықтан газетте графикаға, таңбаларға байланысты **фонетикалық ерекшеліктер** А. Байтұрсынұлы ұсынған әліпби таңбаларының қолданысын, алғашқы емле түзу тәжірибесін, жазу үлгілерін көрсететін фактілер ретінде қарастырылады. **Лексикалық және емле ерекшеліктері:** а) төл сөздер және олардың жазылуы; ә) кірме сөздерді топтастыру; кірме сөздер мен олардың жазылуы; б) араб-парсы сөздері мен олардың жазылуы, жазу барысында туындаған қиындықтары; в) өзге түркі тілдерінен енген кірме сөздердің жазылуы; г) орыс тілінен енген сөздердің жазылуы; д) аудармалар, ерекшеліктері; ж) қанатты сөздер т.б. мәселелер тұрғысынан сөз болуы керек. Ал **грамматикалық ерекшеліктер** қосымшалардың жалғануы, қосымшалардың өнімді-өнімсіз түрлерін көрсету; сөздердің жасалуы, сөздердің тіркесуі және сөйлем түрлері мен кейбір ерекшеліктер тұрғысында қарастырылады. Өйткені, газет - қазақ халқы үшін маңызды жазба мұра. Алдыңғы ғасырлардан біртіндеп қалыптасып келе жатқан әдеби тіл нормаларын, жазу үлгілерін бүгінгі күнмен сабақтастыра отырып зерттеу, әсіресе қазіргі қазақ тіліндегі қоғамдық-саяси, экономикалық сөздердің қалыптасуына игі әсері болғанын көрсету – газет тілін зерделеудегі басты бағдар. ХХ ғасыр басы, 1913-1918 жылдары «Қазақ» газетінде байқалған **лексикалық, емле ерекшеліктері** жоғарыдағы проф. М. Балақаев келтірген сөздердің арасында сабақтастықтың барын байқатады. Профессор М. Балақаевтың «50-60 жыл өткеннен кейін оларды қайта тірілтетіндей не қажет болғанын білу қиын» деген сөзіне жауапты осы газет материалдарынан да іздеген жөн. Өйткені ғалымның мысалға келтіріп отырған сөздерінің көбі «Қазақ» газетінде қолданылған. Ескерту ретінде газеттен алынған мысалдардың кейбір грамматикалық, лексикалық ерекшеліктері салыстыру мақсатымен сақталғанмен, қазіргі жазумен берілгенін айту керек: **Үкім - хүкім:** 19-ншы статия өлімге байлаб хүкім салынған я салынатын адамдарға өлтіру орнына 20 жыл катржни работа кесілген (Қ., 1913, 1 март, жұма, №4). Газетте хүкім сөзі хкм деп жазылып, тек дауыссыз дыбыстар тізбесі түрінде беріледі. **Үкімет – хүкімет – өкімет:** Хүкімет мұнан былай солармен ақылдасыб іс істейді деген манипес шықды (Қ., 1913, 17 март, сембі, №6). Газеттегі жазылуы: хкмтт.б.; **Ұлық - ұлұғ:** Ұлұғ тойды жұрт ұлұғлаб қуаныш бен өткізді (Қ., 1913, 1 март, жұма, №4); **Дәреже - даража:** ...ағұс манипесінде ақылдасарлық ғана хүкімет даражасында беріліб еді (Қ., 1913, 17 март, сембі, №6); **Шәр – шәһар - шаһар:** Астаналы шәрлер, астаналы губерналарға кіруге һәм қуылған уалайаттарынан басқа қалаған жерінде тұрмақшы (Қ., 1913, 1 март, жұма, №4); **Және – һәм:** Росиа халқының көңілін толқытатын тағы бір нәрсе – біздің соғыста жолымыз болмау һәм оның себебін жоғалту туралы (Қ., 1915ж., сембе, 8 ағұс, №144). Біздің одақтастарымыздың да рухы һәм қазынасы олқы түскен жоқ (сонда); **Қате – хата:** Еліктеуіміз өлшеуден шығыб бара жатса, рух сыны біздің ғана көзімізді ашыб, хатамызды көрсетер; **Ақиқат – хақиқат:** Адағында хақиқат хақтығын етді (Қ., 1917, 2 феврал, бейсенбі, №216); **Әріп – харп:** Бірінші бөліміне росша харп танып аз-маз оқыб жаза білетіндер, еіншісіне екі класты школ біліміне ие болғандар мұнан соң октабрдің 18 не шейін қабул етіледі (Қ., 1916, 8 октабр, сембе, №200). Міне, ғасыр басында тілімізде жұмсалған харп сөзі соңғы жылдары **қарып, қаріп** (қарпі, қарпімен) болып, фонетикалық жарыспалылықты тудырып жүр. Қазақ тілінің «Орфографиялық сөздігінде»:

«Қаріп (шрифт), қарпі» түрінде (харып, харіп түрі жоқ) реестрге енгізілген [8,366-б.]. Әрине, аталған сөздіктегі әріп сөзі де әдеби норма ретінде танылады: «Әріп, әрпі, әріп тану, әріп теруші» [3,102-б.]. Бірақ осы сөздіктің шығарылымы туралы соңғы беттегі мәліметінде «қаріп түрі...» деп жазылған. Бұл жалғыз-жарым ғана қолданыс емес, көптеген кітаптарда кездеседі, әріп пен қаріпжарыса қолданылады. **Ақы – хақы:** Оқу хақы айға 8 сом (Қ., 1916, 8 октабр, сембе, №200); **Әскер – ғаскер:** Жаңадан көб ғаскер алыб келу керек (Қ., 1915, 15 октабр, бейсембе, №153); **Хазірінде – әзірінде:** Қай жағы жеңіб шығары хазірінде мағлұм емес (Қ., 1915, 15 октабр, бейсембе, №153); **Дұшпан – дұшман:** Орынбор губернаторы генерал-лейтенант Сухомлинов: «Бұл мақала мен газет қазақ халқын көрінеу хукіметке қарсы дұшмандыққа үндемекші» деб, төтенше жарлығы бойынша газет шығарушы А.Байтұрсыновқа 1500 сом штраф салған, төлемесе үш ай абақты бұйырған (Қ., 1916, 168); **Данышпан – данышман:** Мақалдар мен мәтелдер халықтың бір неше ғасырлық данышмандығын көрсетеді (Қ., 1915, №120, 18 апрел, сембе); Оң түстік халықтары айтады (ғараб, парсы, түрік һәм басқалар) айтады: Мақал тілдің көлі деб; қытайлар – бұрынғы данышмандардан қалған өсиет деб; немісдер - көше арасындағы данышмандық деб; италиа халқы халық мактабы деб; ағылшындар, прансуздар – көб көргендіктің жемісі деб; росдар – қанатты сөз, әдемі сөз деб айтады (Қ., 1915, №120); **Арабша – ғарабша:** Енді 12 айға ғарабшадан анық қойылған 12 ат бар ма? (Қ., 1916, №172); **Ақиқат – ғақиқат:** ... бастауыш мактабда балалар ана тілінде оқуы тиістілігі, мисионерлер болмаса басқалар таласбайтын ғақиқат еді (Қ., 1916, №167); **Айыптау – ғайыптау:** Ғайыптап тұрған заман (Қ., 1914, №50); **Әзірлеу – хазірлеу:** Ұрғашыларға жеке бір үйге, еркекдерге бір үйге тамақ хазірленген еді (Қ., 1917, 13 иануар, жұма). Мысалдардағы даража, һәм, хукімет, шәр және шаһар, ғадет т.б. сөздері қазіргі кезде тарихи мәтіндерде мақсатты түрде қолданылады. Көркем мәтіндерде де кейіпкер тілінде, өткен өмір реалийлерін таныту үшін автордың сөз саптауында жүреді. Ал көрсетілген сөздердің хазірлеу, ғайыптау, ғақиқат, ғарабша, данышман варианттары қолданыстан шығарылған. Бұл мысалдар араб-парсы сөздеріне, онда да тұлғасын тұтас өзгертіп, тілге сіңіп кете қоймаған сөздерге қатысты. Келтірілген мысалдар ескі жазудың ерекшелігінен және осындай сөздердің жылдар өткізіп барып, тілде бой көрсетіп отыруының себебін түсіндіріп береді және ескі сөзқолданыс туралы мәлімет жеткізеді. Аталған мақаласында М. Балақаев: «Мағыналары дәлме-дәл келетін фонетикалық, лексикалық, семантикалық және грамматикалық дублеттер мыналар: айуан – хайуан, арам – харам, әдет – ғадет, дұшпан – дұспан, залал – зарар [1, 8-б.] деп көрсетеді. Осы келтірілген мысалдардан «Қазақ» газетінде ғадет сөзі үнемі қолданылған: **Әдет - ғадет:** Бұл ғадетді тастау керек (Қ., 1913, №23). «Қазақ» газетінде сондай жиі қолданылған сөздің енді бірі - зарар сөзі. Зарар сөзі қазіргі әдеби тілдегі зарарсыздану, зарар білдіретін ауыл шаруашылығында, әлеуметтік салада жұмсалатын терминдік мәннен гөрі залал, зиян келтіру деген тұрмыстық мәнді сөз болып қолданылған. **Мекеме – маһкама:** Камисиа ағзалары жұмысшыларға қатысы бар маһкамалардың адамдары – мысалы, Торғай облосной правлениесінің, темір жол управлениесінің, воински нашалник кеңсесінің адамдары, Орынбордағы қазақдар мен ноғайлардан бір неше адамдар һәм қала камитетіндегілер (Қ., 1917, 13 иануар, жұма). Үнемі және газет шығып тұрған кезеңде өзгеріссіз сол күйінде қолданылған **илану – инану** сөзі: Жұртдың көбі олардың пәтуасына инаныб, усул жадидтен балаларын ала бастаған соң... (Қ., 1915, №153). **Әйел – ұрғашы:** Ұрғашыларға жеке бір үйге, еркекдерге бір үйге тамақ хазірленген еді (Қ., 1917, 13 иануар, жұма). Ерекше жазылып кеткен сөздер: **зонғар - жоңғар:** Сөйтіб, соғысыб, зонғарды қуыб алған жеріне ие болыб қалған ел Қосайдар қыпшақ Тілеубердінің тұқымы (Қ., 1915, №153).

Лексикалық ерекшеліктердің ендібірі кірме сөздер мен олардың жазылуына орай қалыптасқан. Кірме сөздердің бір парасы араб-парсы сөздері және олардың кейбір фонетикалық, лексикалық варианттылықтарды тудыратыны – айтылып жүрген мәселелер. Ал бұрыннан белгілі араб-парсы сөздері қатарындағы хкүмет, ахлам, хлаф, ғлам, тарфи, үмт(і) т.б. газетте жиі кездеседі. Газеттен терілген мына мысалдар жазудағы қиындықтардың көбін (кейбірі қазір де қиындық тудырады) ескі жазудың ықпалынан іздестіруге нұсқайды және газеттегі ескі сөздердің біраз екенін нақты сандық тұрғыдан болмағанмен, бағдарлауға мүмкіндік береді.

«Қазақ» газетіндегі жазылуы	«Қазақ» газетіндегі оқылуы	«Қазақ» газетіндегі жазылуы	Қазіргі кездегі жазылуы, оқылуы
мғлім	мұғалым немесе мұғалім	оғда	уағда
һм	һәм	һөнер	өнер
һш (км)	һеш (кім)	һарыз	арыз
		һәттә	кәттә, кәтте

мдрсе	медресе немесе медіресе	һүн	үн
		һәр	әр
Ғбдалле	Ғабдалла (дұрысы Ғабдолла)	хұқ	хұқ
		райыс	райыс
хбр	хабар	кент	кент

Кесте 1. «Қазақ» (1913-1918) газетіндегі сөздердің жазылуы мен оқылуы және қазіргі сөздермен салыстырмалы қолданысы.

Дауысты дыбыстардың кейде мүлде жазылмауы, сондықтан әліпбидің квазиәліпбилік ерекшелігі бары төте жазудың қолданысқа енген алғашқы кезеңінде жарық көрген газет беттерінен айқын көрінеді. Ол жөніндегі кейбір мәліметтерді А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының ғылыми басылымы «Тілтаным» журналында жарияланған мақаладан білуге болады [9]. А. Байтұрсынұлы өзіне дейінгі қазақ жұртының пайдаланып, тұтынып келген араб жазуында қазақ тілі үшін қолайсыздықтардың бар екенін дәлелдеп, жазуды жетілдіріп, «дәйекшені» енгізеді. 1912 жылы алғашқы әліппесін – «Оқу құралын» [1] бастырып шығарады. Сол жылдарда осы даулы мәселеге арналған «Жазу тәртібі» (Айқап, 1912, №9-10), «Жазу мәселесі» («Қазақ», 1913, №34-35) т.б. мақалаларын жариялайды. Әрине, ескіден үзілді-кесілді бірден бас тарту, әсіресе қалыптасып қалған жазу үлгісінің бірден қолданыстан шығып кетуі қиын, жазудың санаға сіңіп қалатыны, сөздің жазылуы образ тудыратыны туралы тұжырымдар жай айтылмайды, өйткені халық арасында бұрыннан қалыптасқан жазу дағдысы сол кездің өлшемімен алғанда кең таралған еді және мысалдарға қарағанда, медресе, һәм сөздері мен адам аттарының, мысалы, Ғбдалле сияқты, негізі араб сөздері, діни лексика элементтері болуы әсер еткені байқалады. Мұндай ерекшеліктер бір-екі мысалмен бітпейді. Сонымен, ескі (шартты атау, қазіргі Қытай Халық Республикасында тұратын диаспора жазуын жаңа төте деп шартты түрде алатын болсақ – Б.М.) төте жазудағы дыбыстардың таңбалануындағы ерекшеліктер мыналар: 1. Бірінші буында және екінші буында да «а» дыбысы жазылмайды: хбр – хабар т.б.; 2. Сөз басында «ы», «і» анық естілетін сөздерде бұл дыбыстар түсіріліп жазылады: нтымақ – ынтымақ, с - іс т.б.; 3. Бір буынды сөздердегі «ы» анық естілсе де, жазылмаған: жл.; 4. Сөздің бірінші буынында анық естілетін «ы», «і» түсіріліп жазылған: қлады – қылады, жлқы – жылқы, мрза – мырза.; 5. Сөз ортасындағы «і», «ы» дыбыстары анық естілсе де түсіріліп жазылған: бөлм – бөлім, қатн - қатын, алғс – алғыс, Беркқара, орсча – орысча, жгтдер - жігіттер т.б.; 6. «БІ», «і» дыбыстары сөздің соңғы буынында анық естілсе де, таңбаланбаған: ұрлқ-зорлқ – ұрлық-зорлық, болс – болыс т.б.; 7. Сөздің соңындағы ы,і дыбыстары (3-жақ тәуелділікті білдіргенде) таңбаланған: мамдары – имамдары және түрлі, т.б.; 8. Бірақ қосымшалар құрамында «ы», «і» дыбыстары болса, түсіріліп жазылған: жәрдемнң – жәрдемнің, көрсетб – көрсетіб, жатр – жатыр, иеснде - иесінде т.б.; 9. Сөз басында и естілетін жердеде «и» түсіріліп жазылған: мамдары – имамдары; 10. Сөз басында «ө» естілетін сөздерде «ө» жазылмайды және сөз жіңішке айтылатын сөз болса, сөз басына дәйекше қойылады: зі - өзі; 11. Қазіргі кезде уағда түрінде дыбысталып, айтылатын сөздер оғда түрінде жазылған. «О» дыбысы сөздің бірінші буынында отр сынды сөздерде де жазылады; 12. Жіңішке айтылуы тиіс сөздердің алдына дәйекше қойылған, мысалы, «бр» (дәйекшемен), «брн брі», «тлі» (алдында дәйекше қойылған), «үчн» (дәйекшелі), «мсілесі» сөзінде «ы»-ның үстінде дәйекше қойылғандықтан, жіңішке болып оқылады, соңындағы «ы» да «і» болып оқылады [9, 14-22 бб.]. Міне, «Қазақ» газетіндегі емлелік, грамматикалық ерекшеліктердің кейбірі осындай.

Кірме сөздердің келесі тобын құрайтын орыс тілінен енген сөздердің жазылуы жеке сөз етуге тұрады. Газет бетінде қолданылған орыс сөздері өте көп. Ондай сөздердің көбеюіне, әрине, қоғамдық-саяси өмірдің өзгеріспен қатар экономикалық жағдай әсер еткен, соған орай газетте қоғам мен әлеуметтік жағдайға арналған материалдарға ерекше көңіл бөлінген, өйткені олардың бәрі де қазақтың танымын, көзқарасын кеңейтетін материалдар. Айталық, 1913 жылғы бірнеше нөмірде жарияланған «Сырт падшалар жайынан» (№5), «Росианың ішкі жайы» (№6), «28-нші феврал» (№4), «Қазақ жайында» (№10), «Хақ жолында» (№23), 1914 жылғы «Жарақты тыныштық» (№55), 1915 жылғы «Думада» (№144), «Европа соғысы» (№153) т.б. ондаған мақалалар орыс сөздері мен орыс тілі арқылы енген шеттілдік сөздердің үлес-салмағын көбейткен, ал орыс тілінің, шеттілдік сөздердің фонетикалық, грамматикалық ерекшеліктері көп болатыны, жазуда қиындық тудыратыны белгілі. Сондықтан ерекшеліктерді көрсету мақсатында кірме сөздер жіктеліске түсірілді. Оның алғашқысы – орыс тілінен енген және барынша өзгеріссіз жазылған сөздер. Сөздерді сол күйі қабылдау, яғни

аударма жасамау, сол күйі жазу газетте қазақ халқының әлеуметтік өмірі үшін маңызды құжаттарды жариялағанда, шамасынша аударғанда орын алған. Себебі газетті шығару жұмыстарына байланысты осындай сөздерді аударуға, өзгертуге, бейімдеуге уақыт та жете бермеген сияқты. Мысалы: отдел - атдел: Атдел сөзі кейбір мақалада өте жиі кездеседі, айталық, заңды түсіндіруге арналған «28-ші феврал» мақаласында атдел 7-8 рет кездеседі. Осы мақалада статия сөзінің кездесу жиілігі одан да көп, 27-ден асады, аударылмаған. Экономикалық терминдердің қазіргі қолданысымен бірдей ақша (халықтан алған ақшаның көбі шенеуніктердің қалтасына түсіп, азы ғана халықтың керегіне жаралады (Қ., 1913, №6. - Русианың ішкі жайы); жәрдем, сом (қажы баба Уралскідегі «Қазақстан» газетасына да 1 мың сом жәрдем бергендігі мәлім. - сонда); мағынасы түсініксіз ағана (Бакуға қайтқан соң және көп ағана жинап жіберуге уәде қылыпты (Қ., 1913, №6); аударылмай жұмсалған миллионшық (Қазақтарда бай жоқ емес, миллионшық (миллионер) жоқ емес); пұлдау (Ол кезде малын пұлдауға да қазақ онша жаны-тәнімен ұмтылмаушы еді. - сонда); пособие (Жер бос беріледі, пойызда тегін жүреді, қора-қопсы салуына, егін-құрал алуына қазынадан пособие беріледі. - сонда), Бір помешиктің (жерлі байдың) тасын 260 мұжықтың тасына барабар закон әділ закон болып табылар ма? (Қ.,1913,№8), пайданы жесір қалдыру, т.б. Орыс сөздерін аудару мүмкіндігі мүлде болмауы, аударуға көнбеуінің, біздіңше, бірнеше себебі бар: а)халық түсінігінде осы ұғымның болмауы; ә) қазақ танымына жат болуы; в)газетті мерзімімен шығаруға үлгіру (асығу); б) құжат дәлдігін сақтау мақсаты болуы т.б. Бірақ бұл сөздің қазіргі кезде тек аудармасы қолданылады. Яғни уақыт сөздердің қолданысына өз түзетулерін енгізген.Ал газетте сөздерді бейімдегенде, көбінесе орыс тілінің «согласование» заңдылығы ескерілмеген, мысалы, народни судиа, воени тсензура т.б. Соған қарамастан, газеттің публицистикалық стиль қалыптастырудағы рөлі мен ықпалының күштілігі сондай, тіпті біраз қоғамдық-саяси сөздер әлі күнге дейін «Қазақта» қалай жазылса, сол үлгісімен жазылып та, айтылып та келеді. Соның бірі – газет сөзі. Қазіргі кезде әбден қалыптасып кеткен «газет» сөзі басылым жарық көрген алғашқы жылы «газета»болып жазылған: Газетамыздың 1-нші нөмірінде айтып едік, 21-нші февралда Росиа империясын меңгерген Романов тұқымының үш жүз жылдай үзілмей падшалық еткен ұлұғ тойы болады деб (Қ., 1913, 1 март, жұма, №4). Кейінгі жылдарда, шамамен, 1915 жылдан газет деп жазу орныққандай көрінеді: Газет шығарушылар да иа өлмей, иа қолынан айрылмай газет шығаруын, газетке жазуын қоймайтыны да белгілі (Қ., 1916, 8 октебр, сембі, №200). Бірақ газета сөзінің біресе газетке ауысып, енді бірде қайта газета болып жазылған жарыспалылығы 1917 жылға дейін созылған: Бүгін газетамыз 4 жасды өткізіб 5-ке айақ басды (Қ., 1917, 2 феврал, №216). Газет шығарушылары сөз ғана емес, сөз тіркесін де (көбінесе бір ұғымды білдірсе) аудармай, орыс тілінің грамматикалық үйлесімсіз қазақыландырып жазған. Ондай сөз тіркестері молынан ұшырасады. **Сөз тіркестері:** главни оглашения, уголовни палажение, воени тсензура, арестански атделение, справителни дом, катржни работа, сылни паселенс, палитиса надзоры, народни судиа, акружной сод, крестиански нашалник, мирауай содиа, земски сайуз, войнски нашалник, облосной правление, дух крититсизма (рух сыны), атестат зрелости, т.б. **Жеке сөздер:** недоимке, палажения (кейде положение), пункт, крепст, срок, паселение (кейде поселение), аписер, общество, губерна (губерния), телеграм, правила, морской, партиа, дума, депутат, салдат, сенат, кнеге, губернатор, закон, облос, үйез, аркестр, ешелон, ушитл, музыка, роман, камисиа, десетина (десиатина), пылан, тауар, вермишел (3-нші думаның жұмысына жылан көже (вермишел) деб ат қойылған. 3-нші дума бес жылдай халықды «жылан көжемен» сыйлады) т.б.Фонетикалық өзгеріспен аталған пән атауы: география – жағрапия, т.б., ал баламалары табылған атаулар жан тану, тән тану, мал бағу білімі, т.б.

Анықтауыштық қатынаста тұрып, бір ұғымды білдіретін атаулық тіркестер «Қазақ» газетінің әрі лексикалық, әрі грамматикалық ерекшелігіне жатады. Сол кез үшін жаңа құбылыс, танымның жаңа деңгейлік ұғымын атайтын атаулық тіркестердің пайда болуы ерекше құбылыс. Атаулық тіркестер екі түрлі болады: бірі – екеуі де төл сөздердің тіркесуінен жасалған: ашық хат («Қазақ»-дың 162-ші номрнда басылған «Мдрсе Ғалие» шәкірттерінің ашық хаты туралы әріптесіміз «Уақыт» газетасының бетінде сөздер айтылыб өтді (Қ.,1916, қойан, 31 иануар, №167, жексембе); сондай-ақ уақ қарыз, ұйым дүкен,шала қазақ, тентек су, өлі бұйым, т.б. атаулық тіркестер кездеседі. Осыған ұқсас есім-етістік (тұйық рай) тіркесінен болған атауларды айтуға болады, мысалы, ел тартуу (ел тартууданжғлс табу), т.б. Екінші түрі – бірі кірме (араб, парсы және орыс тілінің, яки орыс тілі арқылы өзге тілдерден енген) сөздер мен төл сөздердің тіркесуінен болған. Ал кірме сөз бен төл сөздің тіркесуінен жасалған атаулар, болмаса қазір гибридтер деп аталып жүрген сөздерге байланысты тілдік деректерді «Қазақ» газетінен де кездестіруге болады, олар гибрид сөздердің тарихи қалыптасуын көрсетеді. Есім төл сөз бен төл сөздің тіркесуінен жасалған атаулық тіркестер қоғамдық-саяси сөздер қатарында мол және

осындай атаулық тіркестер сөзжасамның аса тиімді моделі болған: атстафкаға чғу, ғскер молайту, еуропа соғысы, нтымақ падшалар, одақ падшалар, закон жобасы, ғскери тсензура, жол расход, аулни школдар, соғыс расходы, земства жарлығы, т.б. Келтірілген мысалдар гибриді сөздердің кеніші – публицистикалық стиль болғанын да дәлелдейді.

Қорытынды. Міне, ХХ ғасыр басындағы сөздердің қолданысы, жазылуы мен оқылуы, оның ішінде «Қазақ» газетінен тікелей өзгеріссіз алынған мысалдар, сөздер, сөз тіркестері қазіргі қазақ тілінде кейбір сөздердің, кейбір сөз тіркестерінің өзгеріспен, кейбірі мағыналық айырыммен айтылатын, жазылатын күйге қалай жеткенін білдіреді. Ал әдеби тілге жат саналатын жарыспалылықтың, онда да аталған тілдік бірліктердің фонетикалық, лексикалық, грамматикалық жарыспалылықпен әлі күнге дейін қолданыс тауып жатуының себептерін жазба мұралардан іздестіру керектігін білдіреді және оны фактілермен дәлелдеуге болатынын көрсетеді.

Момынова Б. Қ.

Институт языкознания имени А. Байтұрсынова, Алматы, Казахстан.

E-mail: *momynova_b@mail.ru*

УПОТРЕБЛЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ СЛОВ В ГАЗЕТЕ «КАЗАХ» (1913-1918)¹⁰

Аннотация. В статье показано, что истоки большинства дублетов экономической и общественно-политической лексики казахского языка можно найти в трудах интеллигенции начала ХХ века, а также в текстах газеты «Казак». Однако в газете «Казак» начала ХХ века нет терминов, связанных с макроэкономикой, с микроэкономикой, с экономической теорией, таких как экономический выбор, альтернативные издержки, мотивация экономического выбора, предельные издержки, переменные издержки, нормативная экономика, позитивная экономика и т.д.

Сложно сказать, что термины экономической теорий встречаются даже в статьях А. Бокейханова, написанных для ознакомления с известными людьми из разных стран. Однако некоторые слова, а также заимствованные слова с экономическим значением и связанные с экономической деятельностью встречаются в текстах, в газетных полосах, сообщениях, посвященных общественной и политической жизни казахского народа того периода. Поэтому общественно - политические слова иногда имели и экономические значения. А арабо-персидские слова, использованные в газете «Казак», означают, что они являются одной из предпосылок появления лексических, фонетических дублетов, вариативных употреблений в современном казахском языке, в том числе в рядах экономических терминов.

Письменные модели заимствованных экономических и прочих слов начала двадцатого века, отличались от письменных моделей современного казахского языка. Поэтому, чтобы отчетливо увидеть различия в письме, в приведенных примерах частично сохранили модели правописания того времени. Таким образом, предоставлена возможность сравнивать лингвистические факты того периода, т.е. начала ХХ века и современности по экономическим и общественно-политическим терминам.

Ключевые слова: исконно казахские и заимствованные термины и словосочетания экономики, политическая экономика, публицистический стиль, алфавит, общественно-политические слова, правописание, язык газеты, заимствованные слова, литературный язык, дублеты, лексические дублеты, фонетические дублеты, литературная норма, номинативные словосочетания по экономике.

Momynova B.K.

A.Baytursynov Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: *momynova_b@mail.ru*

USE OF ECONOMIC AND SOCIO-POLITICAL WORDS IN THE NEWS PAPER "KAZAKH" (1913-1918)

Abstract. The article shows that the origins of most doublets of the economic and socio-political vocabulary of the Kazakh language can be found in the works of the intelligentsia of the early twentieth century, as well as in the texts of the newspaper "Kazakh". However, in the newspaper "Kazakh" of the early

twentieth century there are no terms related to macroeconomics, microeconomics, economic theory, such as economic choice, opportunity costs, motivation of economic choice, marginal costs, variable costs, normative economics, positive economics, etc. It is difficult to say that the terms of economic theories are found even in the articles of A. Bokeikhanov, written for acquaintance with famous people from different countries. However, some words, as well as borrowed words with economic meaning and related to economic activity, are found in texts, in newspaper strips, messages devoted to the social and political life of the Kazakh people of that period. Therefore, socio-political words sometimes had economic meanings. And the Arabic-Persian words used in the newspaper "Kazakh" mean that they are one of the prerequisites for the appearance of lexical, phonetic doublets, variable uses in the modern Kazakh language, including in the ranks of economic terms. The written models of borrowed economic and other words of the early twentieth century differed from the written models of the modern Kazakh language. Therefore, in order to clearly see the differences in writing, the spelling models of that time were partially preserved in the examples given. Thus, it is possible to compare the linguistic facts of that period, i.e. the beginning of the twentieth century and the present in economic and socio-political terms.

Key words: native Kazakh and borrowed terms and phrases of economics, political economy, journalistic style, alphabet, spelling, newspaper language, borrowed words, original words, literary language, doublets, lexical doublets, phonetic doublets, literary norm, nominative phrases in economics.

Project title: *Written heritage and analysis of the text: spelling, word formation of publicistic writing of the early 20th century and linguistic poetics of the artistic text (IRN: AP09260734).*

Informaion about author:

Momynova B.K. – Doctor of Philology, Professor, Chief Researcher Institute of Linguistics named after A. Baitursynov, Almaty, Kazakhstan, momynova_b@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-8963-7689>.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Балақаев М. Баспасөздің тіл мәдениеті туралы// Тіл мәдениеті және баспасөз. Ғылыми жинақ. – Алматы: «Ғылым» баспасы, 1968.

[2] Жалпы экономикалық теория. Оқулық. - Шеденов Ә.Қ., Сағындықов Е.Н., Жүнісов Б.А., Байжомартов Ү.С., Комягин Б.И./Жалпы редакциясын басқарған Шеденов Ә.Қ. – Ақтөбе: А-Полиграфия, 2004. – 455 бет.

[3] Экономикалық теория негіздері: оқулық - Я. Әубәкіров, К. Нәрібаев, М. Ескалиев және т.б.- Алматы: Эверо, 2011.- 478 б.

[4] Макконнелл К.Р. Экономикс. Принципы, проблемы и политика: учебник. (К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; пер. с англ.- 14-е изд.- М.: ИНФРА-М, 2002.- 972 с).

[5] Доғалов А.Н. Использование научных трудов видных казахских мыслителей при изучении экономической теории. Учебное пособие.–Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2013., – 211 с.

[6] Экономическая теория. Введение в экономическую теорию. Микроэкономика. Макроэкономика: учеб. пособие Г.М. Гукасян, Г.А. Маховикова, В.В. Амосова.- 6-е изд.- СПб.: Питер, 2006.- 234с.

[7] Байтұрсынов А. Оқу құралы /усул сотие жолымен тәртіп етілген қазақша алифа/. І-ші кітап. - Орынбор, 1912, 40-б.

[8] Қазақ тілінің орфографиялық сөздігі. - Алматы, 2013, 366-б.

[9] Момынова Б. «Қазақ» газетіндегі жазу мен емле //«Тілтаным» журналы. – Алматы, 2020, №3.- 14-22 бб. Қысқарту: Қ.- «Қазақ» газеті (1913-1918жж.). Мақала ҚР БЖҒМ 2021-2023 жж. арнап жариялаған байқауда жеңіп алған ғылыми жоба бойынша жарияланып отыр.

REFERENCES

1. Balakaev, M. About the language culture of the press // Language culture and the press. Scientific collection. - Almaty: "Gylm" Publishing House, 1968.

2. General economic theory. Textbook. - Shedenov O. K., Sagyndykov E. N., Zhunusov B. A., Baizhomartov U. S., Komyagin B. I. / Headed by Shedenov O. K. – Aktobe: A-Polygraphy, 2004. – 455 p.

3. Fundamentals of economic theory: textbook. - Ya. Aubakirov, K. Naribaev, M. Yeskaliev and others. - Almaty: Evero, 2011.- 478 p.

4. McConnell, C.R. Economics. Principles, Problems and Policy: A Textbook. (K.R. McConnell, S.L. Bru; translated from English - 14th ed. - M.: INFRA-M, 2002. - 972 p.).

5. Dogalov A.N. The use of scientific works of prominent Kazakh thinkers in the study of economic theory. Tutorial. - Astana: Eurasian National University. L.N. Gumilyov, 2013, - 211 p.

6. Economic theory. Introduction to Economic Theory. Microeconomics. Macroeconomics: textbook. the manual of G.M. Gukasyan, G.A. Makhovikova, V.V. Amosov. - 6th ed. - SPb.: Peter, 2006. - 234 p.

7. Baitursynov A. Textbook / Kazakh alphabet arranged by the method of sotie /. Book I. - Orenburg, 1912, p 40.

8. Spelling dictionary of the Kazakh language. - Almaty, 2013, p. 366.

9. Momynova, B. Writing and spelling in the "Kazakh" newspaper // "Tiltanym" magazine. - Almaty, 2020, №3.- pp. 14-22.

Abbreviation: K. - "Kazakh" newspaper (1913-1918)

Article is prepared according to the research project during the period of 2021-2023, supported by the MES RK (IRN: AP09260734).

ҚР ҰҒА АКАДЕМИКТЕРІНІҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

Юбилей-70 лет

КОРИФЕЙ ФИЛОСОФСКОЙ НАУКИ

У казахского народа много достойных сынов и дочерей, которыми по праву можно гордиться. И один из них корифей философской науки, академик НАН РК Нур Серикович Кирабаев. В эти дни вся философская общественность Казахстана, России отмечает 70-летний юбилей выдающегося учёного и мыслителя, крупнейшего представителя евразийской философской мысли и общественно- педагогического деятеля Н.С. Кирабаева.

Я давно знаю и знаком с научными работами академика НАН РК, доктора философских наук, профессора Кирабаева Нура Сериковича. Он видный учёный, гордость философской науки. Он окончил философский факультет МГУ им. Ломоносова (1974). Трудовую деятельность начинал в качестве младшего научного сотрудника Института философии и права АН Казахская ССР. Окончил аспирантуру по кафедре истории зарубежной философии МГУ (1978). Работает в системе высшего образования около 40 лет (Российский университет дружбы народов РУДН). Начиная с 1979 г.: ассистентом (1979-1981), старшим преподавателем (1981-1982), доцентом (1982-1988), зав. кафедрой философии (1988 -1992), зав. кафедрой истории философии (1992-1993), с апреля по август 1993 года зав. отделением философии, с 1993 по 1994- зам. начальника управление Ближнего и Среднего Востока МИД Республики Казахстан, 1994 и по настоящее время зав. кафедрой история философии, с 1996 г. декан факультета гуманитарных и социальных наук, с 2006 г.- проректор РУДН по научной работе.

Профессор Кирабаев Н.С.- известный, признанный специалист в мире по истории арабо-мусульманской философии. В области арабо-мусульманской философии он провел первое в российской, казахстанское и мировой историко-философской литературе комплексное исследование социальной философии мусульманского Средневековья, показав взаимосвязь философии и мусульманского права, раскрыв ключевую роль последнего в мусульманской идеологии. Мусульманское право при этом рассматривается как одна из первых форм теоретического знания, в рамках которого были сформулированы основные проблемы и методы гуманитарных наук на мусульманском Востоке. Большое внимание в своих научно-исследовательских работах он уделяет реконструкции парадигмы классической арабо-мусульманской философии, анализу формирования и функционирования политико-правовой культуры ислама, рассматривая мусульманское право как концепцию "сокральной" легитимности государства, показывая влияние политических доктрин на практику развития Арабского Халифата. В его работах дан развернутый и целостный научный анализ формирования и развития социальной философии восточного перипатетизма от учения о добродетельном городе аль-Фараби до концепции идеального государства Ибн-Рушда в духе идей "естественного права". Особое внимание при этом уделяется философии истории Ибн-Хальдуна и особенностям гуманистических традиций классической арабо-мусульманской философии. За последние годы им опубликованы работы по проблемам кросскультурного взаимодействия западных и восточных цивилизаций, в которых раскрываются проблемы открытости цивилизация к диалогу, вопросы устойчивости межкультурного диалога в процессе развития философского знания, а также по вопросам модернизации высшего образования в России, Евразии в контексте Болонского процесса.

Профессор Кирабаев Н.С. является одним из новаторов, пионеров, основоположников развития такого важного философское направления как философская компаративистика. В 1991 году на базе Российского университета дружбы народов, им был открыт Межвузовский центр по изучению

философии и культуры Востока, который в 2004 году был переименован Межвузовский центр гуманитарного образования по философской корпоративистике. В рамках этого центра было подготовлено более 30 кандидатов и докторов наук, около 50 монографий и сборников научных трудов и на его базе международных философских симпозиумах и методологических семинарах "Сагадиевские чтения" обсуждались проблемы философской компаративистики учёными более чем из 30 стран арабского Востока, Индии, ЮАР, стран Центральной Азии, Франции, Германии, США, Канады, Казахстана и ряда стран СНГ. Важное значение имеет его международная программа "Диалог цивилизации: Восток-Запад" в рамках которой проходят ежегодные конференции учёных России и Египта. За годы работы указанного центра по его инициативе и при личном участии было проведено 12 международных философских симпозиумов «Диалог цивилизации: Восток-Запад».

Профессор Кирабаев Н.С. опубликовал более 200 научных и учебно-методических работ, включая 10 монографии, 10 учебных пособий и разделов в учебниках. Его научные труды получали высокую оценку среди научной общественности в мире. Он подготовил 17 кандидатов и 3 докторов философских наук.

Профессор Кирабаев Н.С. внёс большой вклад в создание творческого, дисциплинированного, дружного коллектива отделения философии и факультета гуманитарных и социальных наук. При его непосредственном и активном участии была проведена большая работа по открытию новых специальностей "Социология", "Международные отношения", "Политология", "Государственное и муниципальное управление", "Искусство и гуманитарные науки" в РУДН. По инициативе его и при непосредственном его участии реализуются совместные магистерские программы по гуманитарным и социальным наукам с ведущими университетами Франции, Великобритании, Германии, Китая.

Большую работу профессор Кирабаев Н.С. ведёт как проректор по научной работе. Не случайно Российский Университет дружбы народов последние 10 лет занимает 3-4 места в рейтингах среди вузов и университетов РФ, а также достойно представлен в международных рейтингах. Уделяя большое внимание международному научному сотрудничеству, подготовке кадров высшей квалификации, особое внимание им уделяется повышению научного авторитета РУДН. Учёные РУДН активно сотрудничают с ведущими вузами Казахстана в научно-образовательной деятельности.

Академик Н.С. Кирабаев является главным редактором журнала "Вестник РУДН. Серия философия", председателем докторского Совета по философии, членом экспортного совета по философии, социологии и культурологии ВАК РФ и т.д. Надо подчеркнуть, что он внёс выдающийся вклад в развитии философской науки.

За активную научную и общественно-педагогическую деятельность он награждён 4 орденом и медалью, нагрудными знаками СССР, России и Казахстана, почётный профессор Евразийского национального университета им. Л.Гумилева.

В день 70-летнего юбилея хочется пожелать уважаемому Нуру Сериковичу крепкого здоровья, благополучия, счастья, дальнейших творческих успехов и всего наилучшего.

**Раушанбек Абсаттаров,
член-корреспондент НАН РК, доктор философских наук, профессор**

ПОДАРОК УЧЕНОГО ЮБИЛЕЮ РОДИНЫ

Недавно в Институте социальной экономики и финансов (г.Алматы) впервые в мировой науке был открыт новый научный Закон «О сохранении и комплексном развитии этносов посредством спасительной Гармонии на истинно духовной основе». Автором Открытия является академик Национальной академии наук Республики Казахстан Ураз Баймуратов, который посвящает его 30-летию Независимости Республики Казахстан. Об этом им было заявлено на одной научно-практической конференции.

В свое время, в конце 80-х годов прошлого столетия, он был разработчиком политико-экономической триады о Независимости нашей страны и других республик Советского Союза, переходе к рыночным отношениям и о введении национальной валюты «тенге».

Современная действительность показывает успешность развития нашего суверенного государства.

Координатор Института Г.Амирова

04.10.2021 г.

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

Адилбек Торекбек ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС МАРКЕТИНГТІК КОММУНИКАЦИЯНЫҢ БӨЛІГІ РЕТІНДЕ.....	6
Батырбекова М.Б. КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІКТІ БАСҚАРУ САЛАСЫНДА ОРТАЛЫҚТАНДЫРЫЛМАҒАН ЕРП ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ПАЙДАСЫН АРТТЫРУ.....	12
Есахметова Л., Мизанбекова С., Айтмуханбетова Д. АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ МЕН БАҒА СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ.....	21
Жагыпарова А.О., Бекболсынова А.С., Орозонова А.А., Булакбай Ж.М., Серикова М.А. ОРТАЛЫҚ БАНКТІҢ САНДЫҚ ВАЛЮТАСЫ: ТӘУЕКЕЛДЕРІ МЕН ЖАҒАНДАНУ ЖОЛДАРЫ.....	28
Жусупова А.К., Утибаева Г.Б., Утибаев Б.С., Ахметова Д.Т., Зенченко С.В. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРМЕН ҮШ ЖЫЛДЫҚ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БЮДЖЕТ ПАРАМЕТРЛЕРІНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....	39
Камерова А.А., Шамуратова Н.Б., Қожабеков С.С., Курмангазина С.К., Муканова А.Б. КЕХС-МЕН ЕСЕПКЕ АЛУ КЕЗІНДЕ ӨНІМНІҢ (ЖҰМЫС, ҚЫЗМЕТ) БАҒАСЫН АНЫҚТАУҒА НЕГІЗДЕЛГЕН БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ЖҮЙЕСІН ДАМУ.....	48
Көкенова А.Т., Сабырова М.Е., Балабекова Д.Б., Лутфуллаева Р.А., Түлеева А.Ж. ӨҢІРЛІК ТУРИЗМДІ ТИІМДІ ДАМУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТЕТІГІН ӨЗЕКТЕНДІРУ ЖӘНЕ ӨЗІРЛЕУ.....	55
Момынова Б. «ҚАЗАҚ» (1913-1918) ГАЗЕТІНДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ СӨЗДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫСЫ.....	64
Новикова О.Ф., Азьмук Н.А., Панькова О.В. ЭКОНОМИКАНЫ ЦИФРЛАНДЫРУ АЯСЫНДА УКРАИНАНЫҢ ЕҢБЕК ӘЛЕУЕТІН ЖОҒАЛТУ ҚАУПЫ.....	73
Нургалиева А.А., Кенжетева Г.К., Шафеева Л. А., Ахметова Д.Д., Бейсембина А.Н. МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ «ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҮКІМЕТ».....	82
Нұрұлы Е., Сансызбаева Г.Н., Ақтымбаева А.С., Сапиева А.Ж., Асипова Ж.М. ГЕНДЕРЛІК ТЕҢСІЗДІК – ӘЙЕЛ АҚЫЛМАНДАРЫНЫҢ ЖЫЛЫСТАУ СЕБЕБІНІҢ КӨРСЕТКІШІ МЕ? МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ БЫҚТИМАЛ ШАРАЛАРЫ.....	90
Рамазанов А.А., Абдраш А.М., Читанова С.О. САЛАЛАРДЫҢ КЛАСТЕРЛІК ЭКОНОМИКАСЫ (ТУРИЗМ МЫСАЛЫНДА).....	100
Рахмонов А.Х. ЭБДҮ ЕЛДЕРІНЕН КЕЛГЕН ЕҢБЕК МИГРАНТТАРЫ АҚША АУДАРЫМДАРЫНЫҢ ТӘЖІКСТАНДАҒЫ ЖҰМЫС ОРЫНДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕРІ.....	108

Рязанцев С.В., Рубан Л.С.
ДИЛЕММА: ГЛОБАЛИЗМ НЕМЕСЕ ЕГЕМЕНДІК, ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ ШЕКТЕУ ЖӘНЕ
АНАЛИТИКАЛЫҚ ТАЛҚЫЛАУ.....120

Пагашкова Е., Ниязбекова Ш., Маргацкая Г., Бұлақбай Ж.
ДАМУШЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАР
МЕН ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ.....129

Тимченко Е., Полисчук Е., Цюпа О., Сушкова Е., Осадчий Е.
ТӘУЕКЕЛДІ БАҒАЛАУ МЕН САЛЫҚ ҚАРЫЗДАРЫН СЕГМЕНТАЦИЯЛАУ НЕГІЗІНДЕ САЛЫҚ
БОРЫШЫН ЭЛЕКТРОНДЫҚ БАСҚАРУ.....136

ҚҰҚЫҚТАНУ

Антонян Е.А., Атагимова Э.И.
ТҮЛҒАНЫҢ ДАМУЫН АНЫҚТАЙТЫН ФАКТОРЛАР: ЖАТЫРШІЛІК (ПРЕНАТАЛЬДЫҚ)
КЕЗЕҢ, ПЕРИНАТАЛДЫҚ КЕЗЕҢНІҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ
ТУРАЛЫ.....146

Арабаев Р., Береналиева А., Мәжитов Б.
ҚАЗІРГІ ҚЫРГЫЗСТАН: ПАРЛАМЕНТТІК РЕСПУБЛИКАДАН ПРЕЗИДЕНТТІК КЕҢЕСКЕ
ДЕЙІН.....155

Богданова Е.Е.
АЗАМАТТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕ ГЕНЕТИКАЛЫҚ АҚПАРАТТЫ ҚОЛДАНУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ.....162

Муханова А.Т., Айтмуханова Д.У., Ердешова Ж.И., Рыскулбекова Б.Р.
ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАЛАРЫНАН МҮЛІККЕ КЕЛТІРІЛГЕН ЗАЛАЛДЫ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУДІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....168

Нестеров А.Ю.
КӨМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАН СОТТАЛУШЫЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН
БОСТАНДЫҚТАРЫН ЖҮЙЕЛЕУ ЖӘНЕ НЕГІЗДЕУ: ЖАЗАЛАУ АСПЕКТІСІ.....177

Тоқтомбаева А.Ж., Тоқтобаев Б.Т., Қарабалаева С.Б.
СОТ БИЛІГІ ИНСТИТУТЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРІ.....185

САЯСАТТАНУ

Медведь В.А.
РЕСЕЙ МЕН ҚЫТАЙДЫҢ КӨШІ-ҚОН САЯСАТЫ: ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛДЫҢ НЕГІЗГІ
БАҒЫТТАРЫ.....191

Мчедлова Е.М.
ДАҒДАРЫСТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ПРОЦЕСТЕР МЕН ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ
ДАМУЫНА ӘСЕРІ.....199

Тажикенова С.К., Тажбенова Г.Д., Мельдебекова А.Д., Булакбай Ж.М., Соловьева И.А.
ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУДЫ ДАМУҒА АРНАЛҒАН
БЮДЖЕТ ҚАРАЖАТЫН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....205

ПЕДАГОГИКА

- Әшілова М.С., Бегалинов Ә.С., Бегалинова Қ.Қ.**
COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫНА
ӘСЕРІ.....214
- Завыдивская Н.Н., Рымар О.В., Ханикянц О.В., Маланчук Ж.Ж., Соловей А.В.**
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ОЙЫН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ.....222
- Сартов Ә.Қ., Есымханова З.К., Бельгибаева А.С., Абдрахманова А.У., Сайымова М.Д.**
ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАДА ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚҰРУ
ЖОЛЫ.....230
- Сейсекеева Н.Б., Исмаил Оуедраого, Рахметуллина М., Досмағамбетова Ж., Биссенбаева Ж.Н.**
ФРАНЦУЗ ТІЛІН ОҚИТЫН СТУДЕНТТЕРДІҢ АУЫЗЕКІ СӨЙЛЕУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....236

ТАРИХ

- Аралбаева Р.К., Нурбосынова Л.С.**
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ҚАЗАҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ОЙЫНЫҢ НЕГІЗІ
РЕТІНДЕ.....243
- Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж., Сүлеймен С.**
ҚАЗАҚСТАНДЫ ЗЕРТТЕУ ҚОҒАМЫ: ҚҰРЫЛУЫ МЕН ҚЫЗМЕТІНІҢ ТАРИХЫ.....250
- Федосеев Р.В., Богатырев Э.Д., Марискин О.И.**
XIX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ АҚСҮЙЕКТІК САУДА-ӨNERКӘСІПТІК
КӘСІПКЕРЛІКТІҢ НЕГІЗГІ ҮЛГІЛЕРІ (ОРТА ЕДІЛ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....257

ФИЛОЛОГИЯ – ФИЛОЛОГИЯ - PHILOLOGY

- Алтыбаева С.М., Импости Г.Е.**
ҚАЗІРГІ МӘТІН ФИЛОСОФИЯСЫ: БАЯНДАУ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....265
- Муфтахутдинова Д.Ш., Батырхан Б.Ш.**
XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ӘДЕБИ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ТАТАР
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ.....271
- Нұрмолдаев С.Т., Саркулова Г.С., Досжан Р.К., Сомжүрек Б.Ж., Аимбетова У.У.**
ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТЕГІ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫ.....277

ҚР ҰҒА АКАДЕМИКТЕРІНІҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

- Абсаггаров Р.**
ФИЛОСОФИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КОРИФЕЙІ.....285
- Амирова Г.**
ҒАЛЫМНЫҢ ОТАН МЕРЕЙТОЙЫНА ЖАСАҒАН СЫЙЫ.....287

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

Адилбек Торекбек СВЯЗИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ КАК ЧАСТЬ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ.....	6
Батырбекова М.Б. УВЕЛИЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ВЫГОДЫ ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННОЙ СИСТЕМЫ ERP В СФЕРЕ УПРАВЛЕНИЯ КОММЕРЧЕСКОЙ НЕДВИЖИМОСТЬЮ.....	12
Есахметова Л., Мизанбекова С., Айтмуханбетова Д. ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ЦЕНОВОЙ СТРАТЕГИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА.....	21
Жагыпарова А.О., Бекболсынова А.С., Орозонова А.А., Булакбай Ж.М., Серикова М.А. ЦИФРОВАЯ ВАЛЮТА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА: РИСКИ И ПУТИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ.....	28
Жусупова А.К., Утибаева Г.Б., Утибаев Б.С., Ахметова Д.Т., Зенченко С.В. ВЗАИМОСВЯЗЬ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ И ПАРАМЕТРОВ ТРЕХЛЕТНЕГО РЕСПУБЛИКАНСКОГО БЮДЖЕТА.....	39
Камерова А.А., Шамуратова Н.Б., Кожбеков С.С., Курмангазина С.К., Муканова А.Б. РАЗВИТИЕ БУХГАЛТЕРСКОЙ СИСТЕМЫ НА ОСНОВЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ (РАБОТЫ, УСЛУГ) В СООТВЕТСТВИИ С МСФО.....	48
Кокенова А.Т., Сабырова М.Е., Балабекова Д.Б., Лутфуллаева Р.А., Тулеева А.Ж. АКТУАЛИЗАЦИЯ И РАЗРАБОТКА ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА.....	55
Момынова Б.К. УПОТРЕБЛЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ СЛОВ В ГАЗЕТЕ «КАЗАХ» (1913-1918).....	64
Новикова О.Ф., Азьмук Н.А., Панькава О.В. УГРОЗЫ ПОТЕРИ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ НА ФОНЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ.....	73
Нургалиева А.А., Кенжетева Г.К., Шафеева Л. А., Ахметова Д.Д., Бейсембина А.Н. «ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО» В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ.....	82
Нурулы Е., Сансызбаева Г.Н., Актымбаева А.С., Сапиева А.Ж., Асипова Ж.М. ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО – ФАКТОР ЖЕНСКОЙ УТЕЧКИ УМОВ? ВОЗМОЖНЫЕ МЕРЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ.....	90
Рамазанов А.А., Абдраш А.М., Читанова С.О. ЭКОНОМИКА ОТРАСЛЕВОГО КЛАСТЕРА (НА ПРИМЕРЕ ТУРИЗМА).....	100
Рахмонов А.Х. ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ ИЗ СТРАН ОЭСР НА ФОРМИРОВАНИЕ РАБОЧИХ МЕСТ В ТАДЖИКИСТАНЕ.....	108

Рязанцев С.В., Рубан Л.С.
ДИЛЕММА: ГЛОБАЛИЗМ ИЛИ СУВЕРЕНИЗМ, ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗГРАНИЧЕНИЕ
И АНАЛИТИЧЕСКАЯ ДИСКУССИЯ.....120

Пагашкова Е., Ниязбекова Ш.У., Маргацкая Е., Булакбай Ж.
РОЛЬ ФИНАНСОВЫХ ИННОВАЦИЙ И ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ
РАЗВИВАЮЩЕЙСЯ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....129

Тимченко Е.1, Полищук Е., Цюпа О., Сушкова Е., Осадчий Е.
ЭЛЕКТРОННОЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЕ НАЛОГОВОГО ДОЛГА НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ
РИСКОВ И СЕГМЕНТАЦИИ НАЛОГОВЫХ ДОЛЖНИКОВ.....136

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Антонян Е.А., Атагимова Э.И.
ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ: ВНУТРИУТРОБНЫЙ (ПРЕНАТАЛЬНЫЙ) ПЕРИОД.
К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ ПЕРИНАТАЛЬНОГО ПЕРИОДА НА ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ
ЛИЧНОСТИ.....146

Арабаев Р., Береналиева А., Б. Мажитов
СОВРЕМЕННЫЙ КЫРГЫЗСТАН: ОТ ПАРЛАМЕНТСКОЙ РЕСПУБЛИКИ К ПРЕЗИДЕНТСКОМУ
ПРАВЛЕНИЮ.....155

Богданова Е.Е.
ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕНЕТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ В ГРАЖДАНСКОМ
СУДОПРОИЗВОДСТВЕ.....162

Муханова А.Т., Айтмуханова Д.У., Ердешова Ж.И., Рыскулбекова Б.Р.
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ УЩЕРБА ИМУЩЕСТВА, ПРИЧИНЕННОГО
ДОРОЖНО – ТРАНСПОРТНЫМИ ПРОИСШЕСТВИЯМИ.....168

Нестеров А.Ю.
СИСТЕМАТИЗАЦИЯ И ОБОСНОВАНИЕ ОСНОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ОСУЖДЕННЫХ: УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ.....177

Токтомбаева А.Ж., Токтобаев Б.Т., Карабалаева С.Б.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ИНСТИТУТА СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ.....185

ПОЛИТОЛОГИЯ

Медведь В.А.
МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА РОССИИ И КИТАЯ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И СФЕРЫ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ.....191

Мчедлова Е.М.
ВЛИЯНИЕ КРИЗИСА НА РАЗВИТИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ И ЦЕННОСТЕЙ.....199

Тажикенова С.К., Тажбенова Г.Д., Мельдебекова А.Д., Булакбай Ж.М., Соловьева И.А.
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
БЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ НА РАЗВИТИЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ
ЦИФРОВИЗАЦИИ.....205

ПЕДАГОГИКА

- Ашилова М.С., Бегалинов А.С., Бегалинова К.К.**
ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА САМОЧУВСТВИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ
В КАЗАХСТАН.....214
- Завыдивская Н.Н., Рымар О.В., Ханикянц О.В., Маланчук Г.Г., Соловей А.В.**
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....222
- Сартов У.К., Есымханова З.К., Бельгибаева А.С., Абдрахманова А.У., Сайымова М.Д.**
НА ПУТИ СОЗДАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ
В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ.....230
- Сейсекеева Н.Б., Исмаил Уэдраого, Рахметуллина М., Досмагамбетова Ж., Бисенбаева Ж.Н.**
ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ,
ИЗУЧАЮЩИХ ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК.....236

ИСТОРИЯ

- Аралбаева Р.К., Нурбосынова Л.С.**
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ КАК ОСНОВА КАЗАХСКОЙ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЙ
МЫСЛИ.....243
- Шашаев Э.К., Мрзабаева Р.Ж., Сүлеймен С.**
ОБЩЕСТВО ИЗУЧЕНИЯ КАЗАХСТАНА: ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....250
- Федосеев Р.В., Богатырев Э.Д., Марискин О.И.**
ОСНОВНЫЕ МОДЕЛИ ДВОРЯНСКОГО ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА (ПО МАТЕРИАЛАМ
СРЕДНЕГО ПОВОЛЖЬЯ).....257

ФИЛОЛОГИЯ

- Алтыбаева С.М., Импости Г.Е.**
ФИЛОСОФИЯ СОВРЕМЕННОГО ТЕКСТА: ОСОБЕННОСТИ НАРРАТИВНОЙ СТРУКТУРЫ....265
- Муфтахутдинова Д.Ш., Батырхан Б.Ш.**
КАЗАХСКО - ТАТАРСКИЕ СВЯЗИ В ОБЛАСТИ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....271
- Нурмолдаев С.Т., Саркулова Г.С., Досжан Р.К., Сомжурек Б.Ж., Аимбетова У.У.**
ПОНЯТИЕ КУЛЬТУРЫ В ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ АСПЕКТЕ.....277

ДОСТИЖЕНИЯ АКАДЕМИКОВ НАН РК

- Абсаттаров Р.**
КОРИФЕЙ ФИЛОСОФСКОЙ НАУКИ.....285
- Амирова Г.**
ПОДАРОК УЧЕНОГО ЮБИЛЕЮ РОДИНЫ.....287

CONTENTS

ECONOMICS

Adilbek Torebek PUBLIC RELATIONS AS A PART MARKETING COMMUNICATIONS.....	6
Batyrbekova M.B. INCREASE IN INVESTMENT BENEFITS FROM THE USE OF A DECENTRALIZED ERP SYSTEM IN THE FIELD OF COMMERCIAL REAL ESTATE MANAGEMENT.....	12
Yesakhmetova L., Mizanbekova S., Aitmukhanbetova D. PRIORITIES OF STATE REGULATION AND PRICING STRATEGY OF THE AGRICULTURAL SECTOR.....	21
Zhagyparova A.O., Bekbolsynova A., Orozonoa A.A., Bulakbay Zh.M., Serikova M.A. DIGITAL CURRENCY OF THE CENTRAL BANK: RISKS AND WAYS OF GLOBALIZATION.....	28
Zhussupova A.K., Utibayeva G.B., Utibayev B.S., Ahmetova D.T., Zenchenko S.V. INTERCONNECTION OF MACROECONOMIC INDICATORS AND PARAMETERS OF THE THREE-YEAR REPUBLICAN BUDGET.....	39
Kamerova A.A., Shamuratva N.B. , Kozhabekov S.S., Kurmangazina S.K., Mukanova A.B. DEVELOPMENT OF AN ACCOUNTING SYSTEM BASED ON THE DETERMINATION OF THE COST OF PRODUCTION (WORK, SERVICES) IN ACCORDANCE WITHIFRS.....	48
Kokenova A.E., Sabyrova M.E. , Balabekova D.B., Lutfullayeva R.A., Tuleyeva A.Z. UPDATING AND DEVELOPING AN ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR THE EFFECTIVE DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM.....	55
Momynova B.K. USE OF ECONOMIC AND SOCIO-POLITICAL WORDS IN THE NEWS PAPER "KAZAKH" (1913-1918).....	64
Novikova O.F., Azmuk N.A., Pankova O.V. THREATS OF LABOUR POTENTIAL LOSS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ECONOMY DIGITALIZATION.....	73
Nurgaliyeva A., Kenzhetayeva G., Shafeyeva L., Akhmetova D., Beisembina A. "ELECTRONIC GOVERNMENT" IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM.....	82
Nuruly Ye., Sansyzbayeva G.N., Aktymbayeva A.S., Sapiyeva A.Zh., Assipova Zh.M. IS GENDER INEQUALITY A FACTOR IN FEMALE'S BRAIN DRAIN? POSSIBLE MEASURES OF PUBLIC REGULATION.....	90
Ramazanov A., Abdrash A., Chitanova S. INDUSTRY CLUSTER ECONOMY (ON THE EXAMPLE OF TOURISM).....	100
Rakhmonov A.Kh. IMPACT OF REMITTANCES OF LABOR MIGRANTS FROM OECD COUNTRIES ON JOB CREATION IN TAJIKISTAN.....	108
Ryazantsev S.V., Ruban L.S. DILEMMA: GLOBALISM OR SOVEREIGNISM. THEIR DISTINCTION IN TERMINOLOGY AND ANALITICAL DISCUSSION.....	120

Patashkova E., Niyazbekova Sh., Margatskaya G., Bulakbay Zh. THE ROLE OF FINANCIAL INNOVATION AND FINANCIAL TECHNOLOGIES IN THE EMERGING DIGITAL TRANSFORMATION CONDITIONS.....	129
--	-----

Tymchenko O., Polishchuk Y., Tsiupa O., Sushkova O., Osadchy I. E-TAX DEBT MANAGEMENT BASED ON RISK ASSESSMENT AND TAX DEBTORS SEGMENTATION.....	136
---	-----

LAW

Antonyan E.A., Atagimova E.I. DETERMINANTS OF PERSONALITY DEVELOPMENT: INTRAUTERINE (PRENATAL) PERIOD. ON THE QUESTION OF THE INFLUENCE OF THE PERINATAL PERIOD ON THE MENTAL DEVELOPMENT OF THE INDIVIDUAL.....	146
--	-----

Arabaev R., Berenalieva A., Mazhitov B. MODERN KYRGYZSTAN: FROM PARLIAMENTARY REPUBLIC TO PRESIDENTIAL GOVERNMENT.....	155
---	-----

Bogdanova E.E. PROBLEMS OF THE USE OF GENETIC INFORMATION IN CIVIL PROCEEDINGS*.....	162
--	-----

Mukhanova A.T., Aitmukhanova D.U., Yerdeshova Zh.I., Ryskulbekova B.R. CURRENT ISSUES OF RESTORATION OF PROPERTY DAMAGE CAUSED BY ROAD ACCIDENTS.....	168
--	-----

Nesterov A.Yu. SYSTEMATIZATION AND SUBSTANTIATION OF THE FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS OF JUVENILE CONVICTS: THE PENAL ASPECT.....	177
---	-----

Toktombaeva A.Zh., Toktobaev B.T., Karabalaeva S.B. THEORETICAL LEGAL RESEARCH OF INSTITUTE OF JUDICIAL AUTHORITY.....	185
--	-----

POLITICAL SCIENCE

Medved V.A. MIGRATION POLICY OF RUSSIA AND CHINA: MAIN DIRECTIONS AND SPHERES OF INTERACTION.....	191
--	-----

Mchedlova E.M. THE IMPACT OF THE CRISIS ON THE DEVELOPMENT OF SOCIO-CULTURAL PROCESSES AND VALUES.....	199
---	-----

Tazhikenova S.K., Tazhbenova G., Meldebekova A.D., Bulakbay Zh.M., Solovyova I.A. FEATURES OF ASSESSMENT OF EFFICIENCY OF USE OF BUDGET FUNDS ON THE DEVELOPMENT OF HEALTHCARE IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION.....	205
--	-----

PEDAGOGY

Ashilova M.S., Begalinov A.S., Begalinova K.K. IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE WELL-BEING OF STUDENT YOUTH IN KAZAKHSTAN.....	214
---	-----

Zavydivska N.N., Rymar O.V., Khanikiants O.V., Malanchuk H.H., Solovey A.V. USING GAME TECHNOLOGIES ON THE LESSONS OF PHYSICAL CULTURE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN.....	222
--	-----

Sartov U.K., Yessymkhanova Z.K., Belgibaeva A.S., Abdrachmanova A.U., Saiymova M.D.
TOWARDS THE CREATION OF INNOVATIVE LEARNING TECHNOLOGIES
IN THE MODERN ECONOMY.....230

Seisekeyeva N.B., Ismael Ouedraogo, Rakhmetullina M., Dosmagambetova J., Bissenbayeva Zh.N.
FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS STUDYING FRENCH.....236

HISTORY

Aralbayeva R.K., Nurbossynova L.S.
ANTHROPOCENTRISM AS THE BASIS OF KAZAKH SOCIAL PHILOSOPHICAL IDEA.....243

Shashaev A.K., Mrzabayeva R.Zh., Suleimen S.
SOCIETY FOR THE STUDY OF KAZAKHSTAN: HISTORY OF ITS FORMATION AND
ACTIVITY.....250

Fedoseev R.V., Bogatyrev E.D., Mariskin O.I.
BASIC MODELS OF THE NOBILITY COMMERCIAL AND INDUSTRIAL ENTREPRENEURSHIP IN
THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY (ACCORDING TO THE MIDDLE VOLGA REGION
DATA).....257

PHILOLOGY

Altybayeva S.M., Imposti G.E.
PHILOSOPHY OF THE MODERN TEXT: THE FEATURES OF THE NARRATIVE STRUCTURE.....265

Muftakhutdinova D., Batyrkhan B.
KAZAKH - TATAR RELATIONS IN THE FIELD OF LITERARY EDUCATION IN THE BEGINNING
OF THE XX CENTURY.....271

Nurmoldayev S.T., Sarkulova G.S., Doszhan R.K., Somzhurek B.Zh., Aimbetova U.U.
THE CONCEPT OF CULTURE IN THE LINGUO-CULTURAL ASPECT.....277

ACHIEVEMENTS OF ACADEMICIANS OF NAS RK

Absattarov R.
THE CORYPHEE OF THE PHILOSOPHICAL SCIENCE.....285

Amirova G. THE
SCIENTIST'S GIFT TO THE ANNIVERSARY OF THE MOTHERLAND.....287

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www.nauka-nanrk.kz

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Д.С. Аленов, Р.Ж. Мрзабаева*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 15.10.2021.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

8,5 п.л. Тираж 300. Заказ 5.